27. 6. 2014

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Rekodifikace soukromého práva v judikatuře soudů

V tomto příspěvku bychom Vás rádi seznámili s judikaturou Nejvyššího soudu („NS“), která již reflektuje existenci nových předpisů soukromého práva, tedy zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník („NOZ“) a zákona č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních korporacích („ZOK“). Zmíníme se i o jednom nedávném rozhodnutí Ústavního soudu, které dále zpřísňuje požadavky na obsah obchodních podmínek, a to dle našeho názoru dokonce nad rámec nových omezení pro překvapivá ujednání obchodních podmínek dle § 1753 NOZ a nepovolený obsah adhezních smluv dle § 1798 a násl. NOZ.

V uplynulých letech se judikatura Nejvyššího soudu vyjadřovala k ustanovením NOZ a ZOK tehdy, když měl soudce rozhodovat o určitém právním problému, který byl ve staré právní úpravě upraven určitým způsobem (nebo pravidla upravující tento problém byla soudci určitým způsobem ustáleně vykládána), a rekodifikace přinesla jasnou změnu právní úpravy či alespoň změnu právního myšlení. V několika případech Nejvyšší soud pod vlivem větší liberálnosti nového civilního práva svůj ustálený výklad starých pravidel revidoval.

Postup uzavírání smlouvy a akceptaci mlčením je možno sjednat?

Soudci Nejvyššího soudu například v uplynulých letech několikrát konstatovali, že postup pro uzavírání smluv upravený zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník („**SOZ**“) je kogentní a není povoleno si smluvně pravidla pro uzavření smlouvy sjednat odchylně.[1] NOZ možnost sjednání vlastních pravidel pro uzavření smlouvy naopak připouští. To vyplývá z § 1770 NOZ, který stanoví podpůrné užití pravidel pro uzavírání smlouvy na základě nabídky a jejího přijetí v případě, že si strany ujednají pro uzavření smlouvy jiný (rozuměj než zákonem upravený) postup.

V lednu loňského roku velký senát Nejvyššího soudu vydal rozhodnutí spis. zn. 31 Cdo 1571/2010, kde v konkrétním případě modifikaci postupu pro uzavření smlouvy dohodou stran připustil. Konkrétně NS dospěl k závěru, že *„účinnost přijetí návrhu na uzavření smlouvy může být dohodou stran určena k jinému okamžiku, než k okamžiku, kdy vyjádření souhlasu s obsahem návrhu dojde zpět navrhovateli smlouvy*“ (doručení akceptace). Pravidla SOZ[2] určující účinnost přijetí návrhu na uzavření smlouvy tedy NS posoudil jako dispozitivní. Obecně dále NS v odůvodnění tohoto rozhodnutí vyslovil důležitou myšlenku. Dle NS totiž *„**při pochybnostech, zda je občanskoprávní norma kogentního nebo dispozitivního charakteru, je třeba dát** v souladu se zásadami, kterými jsou občanské právo a občanský zákoník ovládány (srov. zejména princip obecné svobody - autonomie jednání zakotvený v článku 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod), **přednost závěru, že norma má dispozitivní charakter***“. Jde o důležitý posun v přístupu Nejvyššího soudu. V předešlé době totiž Nejvyšší soud naopak často a snadno docházel k závěru, že pravidla občanského

zákoníku jsou kogentní.

V rozsudku spis. zn. 23 Cdo 1098/2012 z února 2013 NS připustil v rámci odůvodnění rozhodnutí akceptaci změny obchodních podmínek navržených jednou stranou prostým doručením změny druhé straně, a to v případě že takto bylo mezi účastníky smlouvy předem ujednáno. Nejvyšší soud měl tedy zřejmě na mysli (text rozhodnutí není z tohoto pohledu dostatečně precizní) ujednání stran o tom, že mlčení (nereakce) jedné strany na nabídku zaslanou druhé straně bude v konkrétním případě přijetím nabídky. Možnost „předjednané“ akceptace mlčením vyplývá z výkladu pravidla, podle kterého mlčení nebo nečinnost samy o sobě přijetím nejsou. Argumentem opaku z tohoto pravidla plyne, že mlčení či nečinnost mohou za určitých podmínek přijetím nabídky být, například pokud si takový důsledek strany smlouvy předem ujednají.

Pravidlo je shodně formulováno jak ve staré (§ 44 odst. 1 SOZ), tak v nové právní úpravě (§ 1740 odst. 1 NOZ). Do nedávna byl však kladen důraz na negativní, zákazovou stránku tohoto pravidla (mlčení není souhlas). Teprve v souvislosti s rekodifikací soukromého práva se začala akcentovat i možnost smluvní modifikace tohoto pravidla (mlčení může být souhlas, pokud si to strany ujednají).

Nové právo není důvod pro změnu staré judikatury

V jiných případech Nejvyšší soud naopak odmítl aplikovat některé principy vyjádřené v nové úpravě při posuzování případů řídících se starou právní úpravou s odvoláním na to, že stará právní úprava taková pravidla nezná. Tak tomu bylo například v rozhodnutí NS spis. zn. 29 ICdo 31/2012 z listopadu 2012, kde Nejvyšší soud odmítl posoudit jako platné ujednání o tzv. anatocismu (úročení dlužných úroků). Tato ujednání judikatura v minulých letech vcelku pravidelně odmítala[3], pokud nebyla sjednána kapitalizace (dlužné úroky se staly součástí jistiny). NOZ naopak braní úroků z úroků výslovně povoluje. Nejvyšší soud však přesto konstatoval, že *„budoucí právní úprava úročení sjednaných úroků (úroky z prodlení v § 1806 nového občanského zákoníku) nemůže být (není) důvodem ke změně výkladu podaného ke stávajícímu znění občanského zákoníku*.“ V jiném rozsudku spis. zn. 30 Cdo 1653/2009 NS již v roce 2010 odmítl závěr, že příliš nízká kupní cena sama o sobě je důvodem neplatnosti smlouvy. NS konstatoval, že *„platné právo neobsahuje právní institut neúměrného zkrácení (laesio enormis) řešící případy, kdy došlo ke sjednání příliš nízké kupní ceny, pokud taková cena není v rozporu s cenovými předpisy*“. Institut neúměrného zkrácení je jedna z novinek, kterou zavádí nový občanský zákoník, a to v § 1793. Uplatní se (za dále stanovených podmínek) v případě smluv, podle nichž strany vzájemně plní a mezi plněními existuje hrubý nepoměr. Při aplikaci nové právní úpravy by tak NS v posuzovaném případě mohl dospět k odlišnému právnímu závěru.

Mezi Ústavním soudem a NS je již delší dobu veden spor o to, zda kupující nemovitosti, který v dobré víře vychází při koupi z údajů zjistitelných z katastru nemovitostí („**KN**“), má být chráněn pro případ, kdy stav zápisu v katastru nemovitostí neodpovídá skutečnosti a prodávající není vlastníkem nemovitosti, byť je jako vlastník v KN zapsán. Ústavní soud deklaruje, že má být chráněna dobrá víra nabyvatele a kupující se má stát vlastníkem nemovitosti a má tedy nabýt nemovitost i v případě, že kupuje od nevlastníka. NS oproti tomu dlouhodobě brání stanovisko, že dobrá víra sama o sobě není titulem k nabytí od nevlastníka a kupující se může stát vlastníkem nemovitosti případně pouze až po uplynutí příslušné vydržecí lhůty (10 let), pokud není jeho dobrá víra dříve narušena.

Nový občanský zákoník v § 984 upravuje ochranu osoby, která v dobré víře nabývá věcné právo (tedy nejen vlastnictví, ale i zástavní právo, věcná břemena apod.) za úplatu i v případě, že údaje zapsané v KN neodpovídají skutečnosti. Takový nabyvatel se přímo stává vlastníkem (nabývá věcné právo). Pravidla NOZ tedy odpovídají přístupu Ústavního soudu. Nejvyšší soud nicméně v závěru roku 2013 vydal dva rozsudky, kde jasně zdůraznil, že úprava v novém občanském zákoníku nikterak neovlivní jeho právní závěry ve vztahu k právním vztahům vzniklým a řídícím se dosavadní právní úpravou. V

rozsudku ze dne 23. 10. 2013, spis. zn. 30 Cdo 2433/2013 NS rozhodl takto: „*Vyjma zákonem stanovených případů nelze při pouhém zjištění osoby jednající v dobré víře v zápis do katastru nemovitostí, která uzavřela (absolutně) neplatnou převodní smlouvu, přistoupit k právně kvalifikačnímu závěru, že i v takovém případě došlo k nabytí vlastnického práva k nemovitosti od nevlastníka, neboť pro takový závěr zde absentuje příslušné hmotněprávní ustanovení občanského zákoníku či jiného právního předpisu, jenž by takovou situaci reglementoval*.“ Stejný závěr pak NS potvrdil i v rozhodnutí ze dne 8. října 2013, spis. zn. 30 Cdo 2017/2013.

Přechodná ustanovení NOZ v rozhodnutí Nejvyššího soudu

Od 1. 1. 2014 se v rozhodnutích Nejvyššího soudu objevuje argumentace ohledně pravidel, která bude soud při rozhodování používat, tedy zda bude případ posuzovat podle pravidel staré právní úpravy nebo zda již použije NOZ a ZOK (aplikace tzv. přechodných ustanovení NOZ). Nepřekvapivě je drtivá většina případů (tedy skutečnosti, které nastaly a spory, které vznikly před 1. 1. 2014) posouzena podle právní úpravy účinné do 1. 1. 2014. V rozsudku z letošního února nicméně Nejvyšší soud již aplikoval pravidla nového občanského zákoníku i při posouzení „*starého*“ právního vztahu. Došlo k tomu díky ustanovení § 3030 NOZ, které stanoví, že základní zásady NOZ (§1-14) se použijí i na práva a povinnosti, které se posuzují podle dosavadních právních předpisů.

NS měl za úkol pro vztah řídící se starým obchodním zákoníkem vyložit, zda částečným plněním došlo k uznání závazku. Při výkladu jednání použil NS §2 a 6 NOZ a dospěl k následujícímu závěru: „V *dané věci je namístě vyložit ustanovení zákona o uznání závazku částečným plněním zejména ve smyslu § 2 a § 6 O.Z. (tedy NOZ).*” Nejvyšší soud dospěl k závěru, že: „*Smyslem a účelem ustanovení zákona o uznání závazku částečným plněním bylo zakotvit zásadu, že pokud osoba bez dalšího částečně plní na svůj dluh, je jejím úmyslem plnit na existující dluh, jestliže výslovně neuvede, že částečným plněním dluh plně neuznává. Naopak druhá strana závazkového vztahu (věřitel), na jejíž dluh je plněno, je s ohledem na zásadu poctivosti formulovanou v § 6 O.Z. oprávněna očekávat, že dlužník, který bez dalšího plní na existující dluh částečným plnění, a to i prostřednictvím třetí osoby se souhlasem dlužníka, závazek vůči ní uznává*.”

Uvedené rozhodnutí je tedy první významnější vlaštovkou a náhledem do praxe soudů při výkladu a aplikaci ustanovení nového soukromého práva. Zároveň reflektuje usnesení civilního kolegia NS ohledně zkratek, kterými bude v judikatuře NS (a lze očekávat, že tuto uzanci budou dodržovat i další soudy) označován SOZ a NOZ. Dle usnesení NS bude **pro občanský zákoník č. 40/1964 Sb. používána zkratka “obč. zák.”, pro občanský zákoník č. 89/2012 Sb. bude používána zkratka “o. z.”**.

Co může být obsahem spotřebitelských obchodních podmínek?

Posledním soudním rozhodnutím, které stojí za povšimnutí, je nález Ústavního soudu z konce loňského roku, kde se soud zabýval platností ujednání o smluvní pokutě v obchodních podmínkách u spotřebitelské smlouvy. Ústavní soud konstatoval, že ve spotřebitelském právu je dodavatel ve fakticky výhodnějším postavení. Dle soudu lze proto „*od dodavatele také očekávat (případně i vyžadovat), že se ve vztahu ke spotřebiteli bude chovat v obecné poloze poctivě. V praxi se zásada poctivosti projevuje mimo jiné tím, že text spotřebitelské smlouvy, obzvláště jedná-li se o smlouvu formulářovou, má být pro průměrného spotřebitele dostatečně čitelný, přehledný a logicky uspořádaný. Například smluvní ujednání musí mít dostatečnou velikost písma, nesmějí být ve výrazně menší velikosti než okolní text, nesmějí být umístěna v oddílech, které vzbuzují dojem nepodstatného charakteru. Uvedená zásada poctivosti dopadá i na aplikaci všeobecných obchodních podmínek.*

I ve spotřebitelských smlouvách je možno všeobecné obchodní podmínky uplatnit, nicméně

taková aplikace má nejen uvedená formální omezení, nýbrž i omezení obsahová. Obchodní podmínky ve spotřebitelských smlouvách, na rozdíl třeba od obchodních smluv, mají sloužit především k tomu, aby nebylo nezbytné do každé smlouvy přepisovat ujednání technického a vysvětlujícího charakteru. Naopak nesmějí sloužit k tomu, aby do nich v často nepřehledné, složitě formulované a malým písmem psané formě skryl dodavatel ujednání, která jsou pro spotřebitele nevýhodná *a o kterých předpokládá, že pozornosti spotřebitele nejspíše uniknou (například rozhodčí doložka nebo ujednání o smluvní pokutě). Pokud tak i přesto dodavatel učiní, nepočíná si v právním vztahu poctivě a takovému jednání nelze přiznat právní ochranu*".

Tyto závěry zdá se významně, byť nejasně (co je ujednání technického a vysvětlujícího charakteru?) omezují možný obsah obchodních podmínek u spotřebitelských smluv a jdou i nad rámec ochrany, kterou poskytuje nový občanský zákoník v rámci ustanovení § 1753 proti tzv. překvapivým ujednáním obchodních podmínek, případně ochrany proti nesrozumitelným či nevýhodným ustanovením adhezních smluv (včetně obchodních podmínek) v § 1798 a násl.

František Korbel,
Partner

Jana Buršíková,
Senior advokátka

Havel, Holásek & Partners s.r.o., advokátní kancelář

Na Florenci 2116/15
110 00 Praha 1

Tel.: +420 255 000 111
Fax: +420 255 000 110
e-mail: office@havelholasek.cz

---
[1] 1 Rozsudek spis. zn. 30 Cdo 4817/2008, 30 Cdo 1244/2009 či 30 Cdo 2722/2010.
[2] Konkrétně § 43c odst. 1 a 2 a § 45 odst. 1 SOZ.
[3] Rozsudek velkého senátu NS ze dne 24. března 2004, spis. zn. 35 Odo 101/2002, rozsudek NS ze dne 30. srpna 2006, spis. zn. 29 Odo 689/2006 apod.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Civilněprávní prostředky ochrany při koupi falzifikátu
- Novela zákona o pyrotechnice: likvidace profesionálů namísto zmírnění negativních vlivů
- Konec zákonné koncentrace řízení? Návrh Nejvyššího soudu před Ústavním soudem
- Soudní poplatky v řízení o rozvodu manželství a úpravy poměrů k nezletilému dítěti po tzv. rozvodové novele
- Imise ve stavebním řízení aneb kde končí veřejný zájem a začíná soukromé právo?
- Užívání prostoru nad pozemkem třetí osobou
- Přístup k nemovitosti přes pozemek třetí osoby
- PŘEHLEDNĚ: Jak funguje předkládání plné moci? Postačí soudu jen její „fotokopie“? Aneb vývoj právní úpravy požadavků na plnou moc v našem právním systému.
- Využívání nástrojů umělé inteligence: proč je GDPR relevantní?
- Transfer Pricing: Na co si dát pozor s blížícím se koncem roku
- Byznys a paragrafy, díl 24.: Digitalizace korporátního práva: EU cílí na snížení administrativy při přeshraničním podnikání